

«ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ» ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ (НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА)**“LEGAL INNOVATIONS” AS EDUCATIONAL COMPONENT (ACADEMIC DISCIPLINE)**

**Духневич А.В., д.ю.н, професор,
завідувач, професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинський національний університет імені Лесі Українки**

**Спесівцев Д.С., к.ю.н.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинський національний університет імені Лесі Українки**

Стаття присвячена визначенню особливостей вітчизняного підходу до осмислення предмету освітнього компонента «Юридичні інновації», формування його змісту і особливостей викладення у закладах вищої освіти.

Встановлюється, що визначальною передумовою формування досліджуваного освітнього компонента виступив активний технологічний розвиток людства у напрямку цифровізації суспільних відносин і виробничих процесів. Саме він багато у чому сприяв накопиченню відповідних юридичних знань щодо проявів зв'язку права та інноваційних технологій у різних сферах правовідносин і у контексті різних юридичних конструкцій явищ та процесів.

Формується висновок, що на даному етапі свого становлення «Юридичні інновації» як освітній компонент являє собою науково обґрунтовану систему знань, навичок і вмінь щодо цифрової трансформації юридичної діяльності (впровадження новітніх інформаційних технологій у процеси нормотворення, правореалізації та правозастосування) яку відібрано для вивчення у межах освітньо-виховної системи професійної підготовки юристів.

Водночас використання термінологічного словосполучення «юридичні інновації» у назві відповідного освітнього компонента у певній мірі лише умовно підкреслює відображення у її предметі зв'язку права та інноваційних технологій, оскільки у межах загального значення термін «інновації» позначає нововведення у цілому, яке не завжди пов'язане з використанням новітніх технологій.

Встановлюється, що «Юридичні інновації» являє собою комплексний освітній компонент, який охоплює знання, навички і вміння, що досліджуються різними профільними галузевими юридичними науками і стосуються сфер суспільних відносин, урегульованих нормами різної галузевої належності (цивільне право, трудове право, право соціального забезпечення, адміністративне право, конституційне право, кримінальне право, цивільне процесуальне право, господарське процесуальне право та ін.).

Ключові слова: юридичні інновації, освітній компонент, навчальна дисципліна, діджиталізація у праві, цифрова трансформація юридичної діяльності.

The article is dedicated to determination the features of domestic approach to comprehension of the object of such educational component as “Legal innovations”, formulation of its content and features of teaching in institutions of higher education.

It is defined that an active progress of humanity in sphere of digitalization of public relations and production processes became the determinative premise of formulation of educational component that is an object of analysis. It was the progress that contributed to an accumulation of appropriate juridical knowledge about correlation between of law and innovative technologies in different spheres of legal relations in context of various juridical constructions and processes.

It is stated that at actual level of development “Legal innovations” as educational component is scientifically based system of knowledge, skills and abilities about digital transformation of juridical activity (implementation of newest information technologies into processes of law-making, right-realization and law-enforcement) that are selected to learning within educational system of lawyers professional training.

At the same time usage of the terminological phrase “legal innovations” in the name of appropriate educational component only conditionally emphasizes the correlation between law and innovative technologies within object of such component, as the general meaning of “innovations” relates to novelties as a whole, including novelties that do not relates usage of newest information technologies.

It is defined that “Legal innovations” is comprehensive educational component that covers knowledge, skills and abilities that are the objects of researches of various specialized juridical sciences and relates to spheres of public relations regulated by rules of various sector-based affiliation (civil law, labor law, social security law, administrative law, constitutional law, criminal law, civil procedural law, economic procedural law etc.).

Key words: legal innovations, educational component, academic discipline, digitalization in law, digital transformation of legal activity.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток виступає невід'ємною частиною сучасного життя і водночас є індикатором прогресу людства. Перманентне прагнення людини до самовдосконалення, а також еволюції сприяє конвертації її здібностей у результати інтелектуальної діяльності (технології, винаходи, корисні моделі тощо) з подальшим впровадженням останніх у різних сферах суспільного життя. Сфери товарного виробництва, медицини, фінансових послуг, оборони, логістичних сервісів та низка інших зазнали значних змін за останні декілька років саме внаслідок активного розвитку технологій, які дозволили запровадити ефективні методи діагностування, попередження та лікування хвороб, розширити коло інструментів фінансового ринку, зокрема шляхом введення до нього крипто валют та інших технологій, впровадити нові практики управління підрозділами під час проведення воєнних операцій, автоматизувати процеси відправки та отримання товарів тощо.

Можна констатувати, що наразі людство перебуває в активній фазі переходу до якісно нового рівня життєдіяльності. При цьому багато у чому це зумовлено також

і зовнішніми факторами, які виявляються у результатах негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, що у цілому визначає гостру необхідність використання «дружніх» до природи технологій замість тих, що агресивно і деструктивно впливають на екологію і потім спричиняють зворотний негативний вплив на людину. Саме тому сучасне людство досить активно входить у вектор розвитку, однією з ключових засад якого виступає енергозбереження і енергоефективність. Зелена енергетика, електричні засоби пересування (електромобілі, електромотоцикли, морські судна та судна внутрішнього плавання на електродвигунах), використання альтернативних джерел енергії у всіх сферах суспільних відносин – усе це вже сьогодні є свідченням якісних змін розвитку людства.

Таким чином, інноваційний розвиток торкнувся практично усіх сфер сучасного життя, зокрема як побуту, так і процесів виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг.

Водночас еволюційний процес міцно пов'язаний з правом при цьому одночасно на декількох рівнях. Адже,

з одного боку саме право створює умови для ефективного розвитку технологій або навпаки перешкоди для такого розвитку, запроваджуючи моделі поведінки які сприяють створенню нових результатів інтелектуальної діяльності і забезпеченню прав винахідника, а також осіб, які користуються відповідними результатами інтелектуальної діяльності або ж навпаки – моделі поведінки, які не надають автору та/або користувачам результатами його інтелектуальної діяльності необхідних юридичних гарантій, що несприятливо впливає на розвиток технологій та/або їх впровадження у конкретних сферах суспільних відносин.

Крім того, новітні технології активно проникають і у саму сферу права. Вже сьогодні у центрах надання адміністративних послуг рідко коли можна побачити чергу. Причина цьому – впровадження електронних систем керування чергою. Багато державних сервісів в Україні можна отримати через мобільний застосунок або через онлайн-сервіс «Дія». Такі концепції як «Електронний суд», «Електронне урядування», «Електронна охорона здоров'я» тощо, неможливо впровадити у життя без необхідного технологічного підґрунтя.

Окреслені вище обставини цілком закономірно актуалізували і вивели на новий рівень проблему зв'язку об'єктивного права і новітніх технологій не лише на рівні об'єкта дослідження юридичної науки і механізму правового регулювання суспільних відносин, але також і в аспекті юридичної освіти, яка не може ігнорувати відповідні тенденції розвитку суспільства. Одним з проявів цього виступило запровадження на рівні освітньо-професійних програм і навчальних планів закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку юристів, такого освітнього компонента (навчальної дисципліни) як «Юридичні інновації», що спрямований у тому числі на одержання здобувачами вищої юридичної освіти відповідних знань щодо зв'язку права і сучасних технологій.

В умовах тенденції розвитку людства важливість цього освітнього компонента важко переоцінити у зв'язку з чим можна прогнозувати його укорінення в освітньо-професійних програмах і навчальних планах підготовки юристів. Проте, як і майже кожен освітній компонент з початком його введення в освітній процес «Юридичні інновації» продовжує розвиватись поки його структура не усталиться у результаті наукового осмислення відповідної проблематики і у ході апробації під час підготовки здобувачів вищої юридичної освіти.

У зв'язку з цим основні сучасні особливості окресленого освітнього компонента і виступають предметом нашого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття юридичних інновацій, а також питання зв'язку права та сучасних технологій у контексті механізму правового регулювання суспільних відносин, що становлять основу для визначення змісту досліджуваного освітнього компонента, а також власне «Юридичні інновації» як освітній компонент ставали предметом розгляду таких вчених правників як М. В. В'юник, Ж. А. Говоруха, Є. А. Греков, М. В. Дубина, Г. Л. Знаменський, Б. П. Карнаух, О. М. Козляченко, О. О. Кульчій, С. В. Кухтик, Ю. М. Лаврінченко, І. В. Міщенко, О. І. Мусій, О. О. Отрадна, М. А. Полегенька, Д. В. Проценко, В. Ю. Пряміцин, І. Птіцина, Р. І. Радейко, Х. Сендберг, В. Сергієнко, Т. А. Цувіна, Т. С. Шпак, та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні особливостей вітчизняного підходу до осмислення предмету освітнього компонента «Юридичні інновації», формування його змісту і особливостей викладення у закладах вищої освіти.

Основний матеріал дослідження

Впровадження «Юридичних інновацій» в освітній процес. Відповідно до наявних відомостей першим програмним документом зазначеної освітнього компонента

виступила «Навчальна програма курсу «Юридичні інновації», розроблена представниками вищих навчальних закладів та студентської спільноти – учасниками Літньої школи з юридичних інновацій 2019, організованої Міністерством юстиції України спільно з Міністерством освіти і науки України, спільнотою «Kyiv Legal Hackers» за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя» та Координатора проєктів ОБСЄ в Україні.

За задумом авторів навчальний курс повинен пропонуватись здобувачам вищої юридичної освіти у межах першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 081 Право та 293 Міжнародне право (далі – Навчальна програма курсу) [1]. Слід припустити, що саме ця програма виступила основою для подальшої розробки силабусів і навчально-методичних посібників відповідних освітніх компонентів науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти. Такого висновку дозволяє дійти співвідношення між термінами проведення зазначеної Літньої школи й складання відповідної навчальної програми з однієї сторони й формування відповідних програмних документів науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти з іншої з урахуванням змісту останніх.

Сьогодні зазначений освітній компонент пропонується до вивчення Волинським національним університетом імені Лесі Українки (для другого (магістерського) освітнього рівня спеціальності 081 Право) [2], Полтавським університетом економіки і торгівлі (для другого (магістерського) освітнього рівня спеціальності 081 Право) [3], Полтавським державним аграрним університетом (для першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 081 Право) [4], Національним університетом «Одеська юридична академія» під назвою «Юридичні технології та інновації в юриспруденції» (для другого (магістерського) освітнього рівня спеціальності 081 Право) [5].

Тематичне наповнення освітнього компонента. Як відомо, освітній компонент (навчальна дисципліна) являє собою науково обґрунтовану систему знань, навичок і вмінь, яку відібрано для вивчення у межах освітньо-виховної системи [6]. При цьому системний характер відповідних знань, навичок і вмінь детермінується системоутворюючим фактором, яким виступає предмет вивчення. Саме предмет логічно об'єднує відповідні елементи у межах єдиного масиву навчального матеріалу.

У зв'язку з цим предмет освітнього компонента «Юридичні інновації» можна визначити через пропонований відповідними силабусами тематичний матеріал.

Розробники Навчальної програми курсу чітко окреслили у її змісті, що вона має на меті сформулювати у здобувачів вищої юридичної освіти знання про діджиталізацію в праві, підвищити їх рівень цифрової грамотності, розвинути практичні навички застосування юридичних інновацій та технологій у професійній діяльності юристів. Більш чітко зрозуміти зміст відповідного освітнього компонента дозволяють пропоновані теми: «Дизайн мислення», «Алгоритми та автоматизація в праві», «Робота з відкритими даними», «Blockchain в праві», «Доступність правосуддя та юридичні інновації», «Дизайн документів», «Юридичні стартапи», «Етичні дилеми юридичних інновацій» [1].

Відповідні теми у межах аналізованого освітнього компонента пропонуються до викладення Волинським національним університетом імені Лесі Українки [2], Полтавським університетом економіки і торгівлі [3] та Полтавським державним аграрним університетом [4]. Водночас навчально-методичний посібник «Юридичні технології та інновації в юриспруденції» за авторства І. В. Міщенко містить відмінний від зазначених вище перелік тем, а саме: «Інформаційне забезпечення юридичної діяльності», «Всесвітня мережа Інтернет як середовище для юридичної діяльності», «Організаційно-правовий механізм «діджиталізації» державних інститутів в Україні»,

«Legal tech в Україні: напрямки та перспективи розвитку», «Види інформаційних продуктів для організації та провадження юридичної діяльності», «Інновації та сучасні тренди в традиційній юриспруденції», «Юридичні інновації: міжнародний досвід» [5].

Тим не менше окреслені вище обставини дозволяють сформулювати чітке уявлення про те, що аналізований освітній компонент пропонує переважно знання про зв'язок права та сучасних інформаційних технологій, зокрема про інтеграцію інформаційних технологій у юридичну діяльність, яка охоплює, зокрема нормотворення, правореалізацію та правозастосування, або ж, іншими словами – про цифрову трансформацію юридичної діяльності.

Поряд із цим, вважаємо, що у це питання необхідно внести термінологічну чіткість, яка при цьому дозволить більш ясно подивитись га сутність предмету досліджуваного освітнього компонента.

Діджиталізація та інформатизація у праві як предмет освітнього компонента. Стосовно використовуваного терміну «діджиталізація» слід зазначити, що наразі він не має уніфікованого значення. Зі змісту Навчальної програми курсу можна зробити висновок, що її розробники позначають ним цифровізацію [1]. Водночас деякі вчені розглядають діджиталізацію у тому числі і як сучасний етап розвитку суспільства та економіки, який супроводжується значним рівнем дифузії інформаційних технологій, інформаційних ресурсів та суспільних процесів, унаслідок чого відбувається оцифрування даних різної природи, що розширює можливості їх використання в усіх сферах людської діяльності [7, с. 28].

На нашу думку, позначати терміном «діджиталізація» процес цифровізації досить логічно, що обґрунтовується його етимологією (*digital* перекладається з англійської як «цифровий»). Проте вважаємо, що досить обґрунтованим виступає розгляд піднятого питання через термін «інформатизація» у цілому, який вживається у вітчизняних джерелах права ширше за «цифровізацію». Зокрема, відповідно до пункту 14 частини першої статті 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» інформатизація являє собою сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, технологічних та виробничих процесів, спрямованих на створення умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства та впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій [8, ст. 1].

Своєю чергою цифровізація визначається положеннями Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р, як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [9].

У зв'язку з цим якщо слідувати концепції згідно з якою основу предмету освітнього компонента «Юридичні інновації» становлять переважно знання про діджиталізацію в праві і при цьому термін «діджиталізація» є вужчим за «інформатизацію», то у такому разі існує ймовірність, що певний масив відносин, пов'язаних з інформаційними технологіями, не включатиметься до вивчення. Хоча при цьому варто зважати і на те, що співвідношення між зазначеними поняттями також не є усталеним і чітким. Крім того, передовий в умовах сьогодення характер, мають, як правило, саме цифрові технології.

При цьому необхідно відмітити те, що з точки зору права не лише процеси інформатизації та діджиталізації впливають на право, проте також і право впливає на них. Адже з одного боку розвиток інформаційних технологій створює умови для вдосконалення юридичної сфери, наприклад, юридичних процедур, проте з іншого боку

саме право визначає порядок використання інформаційних технологій і створює юридичні підстави для їх впровадження у юридичній сфері.

Тобто за таких умов налагоджується взаємний зв'язок права та інформаційних технологій. Інформаційні технології впливають на право і водночас право впливає на інформаційні технології. Для прикладу можна взяти концепцію електронного суду. Технічні рішення, які призвели до виникнення можливості передачі даних в електронній формі, а також забезпечення аудіо- та відео-зв'язку створили передумови для їх запровадження безпосередньо у юридичні процедури підготовки до розгляду судової справи і власне судового розгляду справи. Таким чином інформаційні технології впливають на право і водночас право визначає порядок застосування технологій у юридичних процедурах.

Однак не можна не звернути увагу на те, що за такого підходу певна частина зв'язку права з процесами інформатизації та цифровізації не охоплюватиметься предметом освітнього компонента. Акцент на розгляді інформатизації або діджиталізації «у праві» обумовлює розгляд переважно впливу інформаційних технологій на юридичні явища та процеси, зокрема на юридичні процедури, і включення таких технологій у тому числі за допомогою інструментів правового регулювання у сферу права. Тобто, такий підхід охоплюватиме переважно розгляд інтеграції інформаційних технологій у правову сферу (цифрову трансформацію юридичної діяльності), проте не включатиме вплив права на інші сучасні технології, що, вважаємо, обмежує предмет освітнього компонента.

Для прикладу можна взяти актуальне для сьогодення питання штучного інтелекту. Розгляд його потенційних можливостей через процес «діджиталізації (цифровізації) у праві» закономірно приводить до осмислення вченими правниками концепції «робот-суддя», тобто включення штучного інтелекту у процес розгляду судової справи. Ураховуючи те, що сам процес розгляду є юридичним, отримуємо відповідність формулі «діджиталізація (цифровізація) у праві». Однак, водночас правові аспекти використання штучного інтелекту, скажімо, робота-анестезіолога [10, с. 741–742] або робота-хірурга [11, с. 205–208] у медичній процедурі виходитиме за межі предмету «Юридичних інновацій», оскільки у даному випадку йдеться не про інтеграцію відповідних технологій у юридичні процедури, а про правове забезпечення їх використання у фактичній процедурі медичного характеру, тобто у медичній, а не юридичній діяльності.

Юридичні інновації – технологічні інновації у праві? Окреслені вище обставини дозволяють ствердитись у висновку, що, за задумом авторів, термінологічне словосполучення «юридичні інновації» при його використанні у назві освітнього компонента, повинно підкреслювати інноваційний з технологічної точки зору характер предмету вивчення, яким при цьому виступають юридичні явища та процеси, або, інакше кажучи – інтеграція інноваційних технологій у юридичні явища та процеси (поєднання інноваційних технологій, а також юридичних явищ та процесів).

Однак, вважаємо, що такий підхід переймає вітчизняні термінологічні неточності.

Річ у тім, що термін «інновації» у вітчизняному праві має яскраво виражене економічне забарвлення. Саме економічна наука сприяла поширенню цього терміну, при цьому у відносно специфічному розумінні. Фокусуючи увагу на дослідженні економічних відносин між людьми, які виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ [12, с. 12] економічна наука приділяє значну увагу використанню обмежених ресурсів, що виступає одним з основних аспектів практичної школи економічної теорії [13, с. 74–76]. У зв'язку з цим цілком закономірно, що економісти роз-

глядали інновації саме у контексті виробництва майнових благ і при цьому як спосіб отримання кращого результату з меншими витратами ресурсів, що можливо за допомогою саме новітніх технологій. Тому в економічному розумінні термін «інновації» асоціюється з використанням у процесі виробництва майнових благ новітніх технологій для досягнення відповідної мети. Наприклад, М. А. Полегенька визначає інновацію як оригінальне рішення, що наділене новизною, базується на науково-технічних досягненнях, впровадження якого призводить до змін у всіх сферах діяльності підприємства за допомогою створення, освоєння і використання нового продукту, послуги чи технології для досягнення максимально можливого економічного, соціального, екологічного чи іншого ефекту [14, с. 60]. Подібне визначення інновацій пропонує Ю. М. Лаврінченко, акцентуючи увагу на тому, що метою їх використання є задоволення постійно зростаючих потреб суспільства і підвищення конкурентоспроможності самого підприємства [15, с. 194].

Лише в окремих випадках увага зосереджується на характеристиці інновації як товару. Наприклад, Ж. А. Говоруха зазначає, що інновація являє собою результат комерціалізації інноваційної ідеї [16, с. 45].

Поряд із цим, урахуовуючи міцний зв'язок науки господарського права з економічними відносинами, саме вона забезпечила «трансфер» відповідного розуміння інновацій у юридичну сферу. Як наслідок, сьогодні вчені правники переважно господарсько-правового напрямку виокремлюють інноваційні відносини, в якості яких розглядають такі, що виникають у зв'язку зі створенням об'єктів інтелектуальної власності [17, с. 1032], інноваційне законодавство, як таке, що регулює відносини з приводу інновацій [18, с. 7], та й у цілому розглядають інновації у тому ж розумінні як вчені економісти [19, с. 16]. У зв'язку з цим логічно, що і у господарському законодавстві прикладом якого виступає Закон України «Про інноваційну діяльність» інновації також розглядаються переважно в економічному ключі, зокрема як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [20, ст. 1].

Крім того, сучасні лексикографічні джерела прямо зазначають про те, що в економічному розумінні інновації являють собою комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нової техніки, технологій, винаходів і т. ін. у той час як загальним традиційним поняттям інновації охоплюється нововведення у цілому [21, с. 498].

Ураховуючи зазначене вище, з семантичної точки зору лексична конструкція «юридичні інновації» позначає практично будь-які нововведення у праві, у тому числі ті, що прямо не пов'язані з новітніми технологіями. Зокрема, в якості прикладу такої інновації у цивільному праві виступає визначення довірчої власності в якості виду забезпечення зобов'язання шляхом доповнення глави 49 Цивільного кодексу України параграфом 8, що містить відповідні положення [22, ст.ст. 597-1–597-13]. Відповідна конструкція не запроваджувалась зі вступом у силу Кодексу, а її введення у 2022 році стало новаторським рішенням, яке при цьому не пов'язано безпосередньо з новітніми цифровими технологіями. Також яскравий приклад юридичних інновацій наводить Х. Сендберг констатуючи неможливість применшення ролі інноваційності при запровадженні свого часу інституту суду або такого засобу платежу як вексель. Усі ці явища на момент їх виникнення мали яскраво виражений інноваційний з юридичної точки зору характер. У цілому вчений розглядає в якості юридичних інновацій нові юридичні поняття, юридичні інституції, юридичні процедури та юридичні технології [23, с. 68, 76].

Ураховуючи зазначене, розуміти під юридичними інноваціями результати впровадження у сферу права (юридичні явища та процеси) новітніх цифрових технологій (цифрову трансформацію юридичної діяльності) можна лише при досить вузькому і специфічному погляді на відповідне явище і з певною долею умовності.

Також термінологічне словосполучення «юридичні технології» або «юридичні інновації та технології» не досить коректно вживати для позначення інтеграції новітніх цифрових технологій у сферу права, адже у межах науки теорії права під юридичною технологією розуміють сукупність науково обгрунтованої (правила, прийом, методи тощо) й в окремих випадках нормативно регламентованої інформації щодо порядку створення якісних правових актів [24, с. 9] або ж як мистецтво створення, обнародування, впорядкування й тлумачення юридичних документів [25, с. 103].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене вище слід сформулювати декілька висновків.

1. Визначальною передумовою формування освітнього компонента, що отримала назву «Юридичні інновації» виступив активний технологічний розвиток людства у напрямку цифровізації суспільних відносин і виробничих процесів. Саме він багато у чому детермінував необхідність осмислення зв'язку права та інноваційних технологій і, як наслідок, накопиченню відповідних юридичних знань щодо проявів такого зв'язку у різних сферах правовідносин і у контексті різних юридичних конструкцій явищ та процесів.

2. На даному етапі свого становлення «Юридичні інновації» як освітній компонент являє собою науково обгрунтовану систему знань, навичок і вмінь щодо цифрової трансформації юридичної діяльності (впровадження новітніх інформаційних технологій у процеси нормотворення, правореалізації та правозастосування) яку відібрано для вивчення у межах освітньо-виховної системи професійної підготовки юристів.

3. Використання термінологічного словосполучення «юридичні інновації» у назві відповідного освітнього компонента у певній мірі лише умовно підкреслює відображення у її предметі зв'язку права та інноваційних технологій, оскільки у межах загального значення термін «інновації» позначає нововведення у цілому, яке не завжди пов'язане з використанням новітніх інформаційних технологій.

Водночас вживання для позначення досліджуваного освітнього компонента словосполучення «юридичні технології» пов'язується зі значним ризиком внесення термінологічної неточності, оскільки у межах теорії права це словосполучення вживається для характеристики процесу нормотворення.

4. «Юридичні інновації» являє собою комплексний освітній компонент, який охоплює знання, навички і вміння, що досліджуються різними профільними галузевими юридичними науками і стосуються сфер суспільних відносин, урегульованих нормами різної галузевої належності (цивільне право, трудове право, право соціального забезпечення, адміністративне право, конституційне право, кримінальне право, цивільне процесуальне право, господарське процесуальне право та ін.).

5. Фокусуючи увагу на визначенні особливостей зв'язку права саме з інноваційними рішеннями, освітній компонент має яскраво виражені темпоральні орієнтири предмету, оскільки забезпечує викладання і вивчення матеріалу в умовах новизни і актуальності технологій, які впроваджуються у життя (актуальний елемент предмету) або впровадження у життя яких є у певній мірі умоглядним (футуристичний елемент предмету).

Вчення про зв'язок права з технологічними рішеннями, що стають повсякденними реаліями, переходять з предмету освітнього компонента «Юридичні інновації»

у інші профільні галузеві (цивільне право, кримінальне право, адміністративне право тощо) чи комплексні (господарське право, торгове право та ін.) освітні компоненти внаслідок втрати інноваційності.

6. Освітній компонент «Юридичні інновації» перебуває у процесі свого становлення, що обумовлюється її

новизною і водночас відносно нещодавною активізацією наукових юридичних досліджень у відповідній сфері, результати яких і визначатимуть у значній мірі зміст відповідного освітнього компонента (в частині його звуження, розширення чи конкретизації) у ході його подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридичні інновації: навчальна програма курсу. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/NJ_Model-curriculum_Legal-innovations_2019_UKR.pdf (дата звернення: 27.03.2023).
2. Юридичні інновації: силабус вибіркової навчальної дисципліни. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2021. 14 с. URL: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2021-11/СИЛАБУС_Юридичні_інновації2021.pdf (дата звернення: 27.03.2023).
3. Програма навчальної дисципліни «Юридичні інновації». URL: <http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2020/np-yin-m.pdf> (дата звернення: 30.03.2023).
4. Перелік дисциплін ОКР Бакалавр спеціальності 081 Право СВО Бакалавр. URL: <https://www.pdau.edu.ua/content/perelik-dyscyplin-okr-bakalavr-specialnosti-081-pravo-svo-bakalavr-240-kreditiv-yekts> (дата звернення: 27.03.2023).
5. Міщенко І. В. Юридичні технології та інновації в юриспруденції: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2020. 41 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12886> (дата звернення: 27.03.2023).
6. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2022. 560 с. URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=126 (дата звернення: 27.03.2023).
7. Дубина М., Козляниченко О. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 21–32.
8. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807–ІХ. *Офіц. вісн. України*. 2023. № 2. Ст. 86 (зі змінами).
9. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67–р. *Офіц. вісн. України*. 2018. № 16. Ст. 560 (зі змінами).
10. Hemmerling T. M., Terrasini N. Robotic anesthesia: not the realm of science fiction any more. *Current Opinion in Anaesthesiology*. 2012. Vol. 25, No. 6. P. 736–742.
11. Schreuder H. W. R., Verheijen R. H. M. Robotic surgery. *BJOG An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*. 2009. Vol. 116, issue 2. P. 198–213.
12. Основи економічної теорії: підруч. / за заг. ред. д-ра економіч. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2008. 448 с.
13. Лебедева Л. Економічна теорія у дослідженнях XXI ст. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 2. С. 73–85.
14. Полегенька М. А. Етимологія терміну «інновації» як економічної категорії. *Агросвіт*. 2016. № 21. С. 57–61.
15. Лаврінченко Ю. М. Теоретичні аспекти визначення сутності інновацій. *Вісн. Запорізьк. нац. ун-ту*. 2010. № 2 (6). С. 191–195.
16. Говоруха Ж. А. Теоретичні підходи до визначення поняття «інновація». *Наук. праці. Нац. ун-ту харч. технологій*. 2010. № 35. С. 43–46.
17. Шпак Т. С. Системний аналіз інноваційних правовідносин: господарський аспект. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 1030–1033.
18. Знаменський Г. Л. Напрями вдосконалення інноваційного законодавства: системний підхід. *Право та інновації*. 2019. № 4 (28). С. 7–14.
19. Інноваційне право: науково-практичний посібник. 2-ге вид., оновл. і доп. / С. В. Глібка та ін.; за заг. ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон, А. В. Стріжової. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. 244 с.
20. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40–ІV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266 (зі змінами).
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. 3 дод. і допов. К., Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
22. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-ІV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356 (із змінами).
23. Sandberg H. What is Legal Innovation? *University of Illinois Law Review online*. 2021. Vol. 63. P. 63–76. URL: <https://illinoislawrev.web.illinois.edu/wp-content/uploads/2021/03/Sandberg.pdf> (access date: 29.03.2023).
24. Манько Д. Г. Юридичні технології: поняття й особливості співвідношення із суміжними категоріями. *Наук. вісн. Міжнародн. гуманітар. ун-ту. Серія: «Юриспруденція»*. Одеса, 2019. Вип. 37. С. 6–9.
25. Манько Д. Г. Щодо визначення поняття юридичної техніки і технології. *Держава і право*. Київ, 2010. Вип. 50. С. 100–104.